

BELGRAD-I DÂRÜ'L-CİHÂD

Selim ASLANTAŞ

Özet: Bu makalede, Belgrad'ın Osmanlılar tarafından fetih sürecindeki önemli kilometre taşları ve konuyla ilgili temel olaylar ele alınmaktadır. Söz konusu meselenin detayına geçmeden önce Belgrad'ın Osmanlı hâkimiyetinden önceki tarihi hakkında genel bir çerçeve sunulacak, daha sonra Osmanlıların şehri ele geçirme teşebbüsleri ve nihayet 1521'de fethi, temelde Osmanlı kaynaklarına dayalı olarak incelenecektir. Makalenin son bölümünde ise Belgrad'ın Osmanlı askerî ve sosyo-ekonomik tarihi bakımından önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, Sırbistan, Belgrad, Osmanlı Fetihleri.

Belgrad-ı Dârü'l-Cihâd

Abstract: In this article, the milestones and basic events concerning the conquest of Belgrade by Ottomans have been pointed out. Before dealing with the details of the topic, a general framework on the pre-ottoman history of Belgrade is going to be presented. Then Ottomans' attempts to capture the city and the conquest of Belgrade in 1521 are going to be examined by mainly relying on the Ottoman sources. In the final part of the article, the importance of Belgrade, from the points of the military and socio-economic history of the Ottoman Empire, is going to be evaluated.

Key words: Balkans, Serbia, Belgrade, Ottoman Conquests.

Giriş

Osmanlı tarihçilerine “Osmanlıların, İstanbul müstesna olmak üzere, fethi için en fazla gayret gösterdikleri şehir hangisidir?” suali sorulsa, büyük bir bölümünün cevabı hiç şüphesiz Belgrad olurdu. Tuna ve Sava Nehirlerinin birleştiği yerde kurulan Belgrad, Osmanlıların, kendilerinden önce Romalılar, Macarlar ve Sırların da yaptıkları gibi, fethetmek ve elde tutmak için büyük mücadeleler verdiği bir şehirdir. Şüphesiz bu ilgide şehrin Balkanların Orta Avrupa'ya açılan kapısı olması hususiyeti önemli bir rol oynamıştır. Bu jeostratejik konumu ile Belgrad Osmanlıların, yine onlardan öncekiler gibi, hem “yayılma-fetih” hem de “savunma-muhafaza” stratejilerinde çok mühim bir yer işgal etmiştir. Her iki durumda da Belgrad uzun tarihi boyunca bu güçlerin sınırlarındaki en müstahkem mevkiilerinden biri olmuştur. Konstantin Jireček, bu özelliklerden dolayı ona sahip olmak için yüzyıllar boyunca çok kan döküldüğünü ve Belgrad'ın envai çeşit değişkenleri içeren zengin tarihinin bir cildi çok rahat doldurabileceğini kaydeder (1877, s. 11). Belgrad'ın özellikle Osmanlılar açısından önemi şehre onların verdiği sıfatlarda açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle, esas itibarıyla geç Osmanlı dünyasına ait bir tabir olmasına ve ilk dönem kroniklerinde pek rastlanmamasına rağmen, şehrin en bilinen sıfatı olan dârü'l-cihâd tabirini zikretmek gerekir. Dârü'l-cihâd, “cihad yurdu, evi, yeri, kapısı, meydanı” gibi anlamlar taşır. Hiç şüphesiz

Osmanlılar Belgrad'a, kendi hâkimiyetlerinde olup olmadığına, coğrafi konumuna, fizikî yapısına vb. durumlara göre daha başka isim ve sıfatlar vermişlerdir. Mesela bölgedeki diğer Belgrad'lardan ayırmak için Tuna Belgrad'ı, Aşağı Belgrad, Semendire Belgrad'ı veya Üngürüs Belgrad'ı, kendi ellerinde olmadığı zamanlarda kal'a-i küfr-bünyâd (küfrün temeli olan kale), kalenin sağlamlığını ifade için Belgrad-ı refiyyü'l-imâd (duvarları yüksek kale), övücü mahiyette hayrî'l-bilâd (şehirlerin hayırlısı), ya da Belgrad-ı sengin-bünyâd (temelleri taş olan Belgrad), Osmanlı toprakları açısından jeo-stratejik önemini göstermek amacıyla kilid-i memâlik-i mahrûsâtü'l-mesâlik (yolları hız edilmiş-korunmuş memleketlerin kilidi) gibi sıfatlarla şehri adlandırmışlardır¹. Bu önemli şehir, 1521'de fethinden Sırlara tamamen terk edildiği 1867'ye kadar yaklaşık 350 yıl, kısa aralıklar dışında (Eylül 1688-Ekim 1690; Ağustos 1717-Eylül 1739; Kasım 1789-Ağustos 1791; Ocak 1807-Ekim 1813) Osmanlıların elinde kalmıştır.

Osmanlı Öncesi Dönemde Belgrad'ın Tarihine Kısa Bir Bakış

Arkeolojik verilere göre Belgrad'da yerleşim, MÖ 4800'lere kadar uzanmaktadır. MÖ 4-3. yüzyıllarda Keltlerin bir kolu olan Skordiskiler kentin eski yerleşimi üzerinde Singidun'u kurdular². Singidun'un Keltçe kale veya hisar manalarını içerdiği veyahut buraya yerleşen kavmin ismini karşıladığı ya da "tüccar" için bir sıfat olarak kullanıldığı şeklinde farklı görüşler olmakla birlikte bu görüşlerin hiçbiri kesinlik arz etmez (Petrović, 2006, s. 50). Singidun, 1. yüzyılda Romalılar tarafından ele geçirildi ve ismi de latinize edilerek Singidunum'a dönüştürüldü. Roma döneminde Singidunum, esas itibarıyla "barbar kavimlere" karşı sınır bölgesinde bir askerî üs olarak kullanıldı. 1. yüzyılın sonuna doğru IV Flavia Lejyonu'nun sürekli kampı (castra stativa) hâline geldi. Romalılar, kalenin Yukarı Şehir (Sırpa Gornji Grad, Osmanlı döneminde Kal'a-i Bâlâ) olarak bilinen eski Kelt kalıntıları üzerine, uzunluğu 560, genişliği 350 metrelik kastrumu inşa ettiler (Kuzmanović, 2006, s. 5). Bu kastrum, yaklaşık dört yüzyıl kullanıldı. Singidunum'un Roma döneminde Viminacium (Braničevo), Lederata ve Taliata üzerinden Dacia'ya, Naissus (Niş) üzerinden Konstantinopolis ve Selanik'e, Taurunum, Sirmium ve Siscia üzerinden İç Pannonia'ya uzanan askerî yol bağlantılarının merkezinde bulunduğunu belirtmek gerekir (Kanitz, 1904, s. 5). Bilhassa Singidunum-Konstantinopolis yolu modern çağlara kadar bölgede

¹ Bu tabirler ve konu hakkında daha geniş bilgi için bk. Bajraktarević, 1951, s. 209–225.

² Belgrad'a Keltler, Romalılar, Grekler, Macarlar, Slavlar ve Almanlar tarafından, Singidun, Singidunum, Alba Graeca, Wizenburch, Beograd, Belgrado de Schiavonia, Griechisch Weissenburg, Nandor fejevárv, Nandoralba gibi adlar verilmiştir.

Doğuyu Batıya, Batıyı Doğuya bağlayan en önemli yoldu³. Roma İmparatorluğu 395'te ikiye ayrıldığında Singidunum, Doğu Roma'nın en uçtaki askerî üssü hâline geldi. Şehir, 5. yüzyılda Sarmatlar, Ostrogotlar ve Hunların sürekli akınlarına maruz kaldı. Bizans İmparatoru I. Justinian (527–565) 535 civarında bu akınlarda büyük hasar gören kaleyi yeniden inşa ettirdi. Avarlar, 584'te Singidunum'u zapt ettilerse de 592'de yeniden Bizans İmparatorluğu'nun eline geçti. 7. yüzyılın ortalarına doğru Bizans İmparatoru Heraclius (610–641) tarafından Balkanlarda iskânlarına izin verilen Sırp, şehre göç etmeye başladılar. Sırp'ların gelişiyle birlikte şehrin eski adı, Sırçada Beyaz Şehir anlamına gelen Beograd ile yer değiştirdi. Beograd kelimesi tarihte ilk defa 878 yılında Papa VIII. John'un (872–882) Bulgar hükümdarına yazdığı bir mektupta geçmektedir (Kalić, 2006, s. 118; Vilovsky, 2006, s. 19). Belgrad'da Sırp yerleşimi, Aşağı Şehir (Donji Grad, Kal'a-i Zir) etrafında ortaya çıkmış ve zamanla bugünkü Kalemegdan'a ve Sava kıyılarına doğru yayılmıştır (Kalić, 2006, s. 119).

11. yüzyılın başından 12. yüzyılın sonlarına kadar kısa aralıklar dışında Belgrad, Bizans hâkimiyetinde kaldı. Bu dönemde Macarlara karşı yapılan saldırılarda önemli bir üs olarak kullanıldı. Şehri bu dönemde iki defa ele geçirmeye (1071, 1124) muvaffak olan Macarlar, kaleyi neredeyse tamamen imha ettiler. Bizans İmparatoru Manuel Comnenus (1143–1180) 1153'te kaleyi, Tuna'nın karşı yakasındaki Zemun Kalesi'ni yıktırıp onun taşlarıyla, yeniden inşa ettirdi (Enciklopedija Jugoslavije, II, 1984, ss. 578-579; Vilovsky, 2006, s. 20). Bu arada Haçlı Seferleri sırasında Belgrad'ın Haçlılar tarafından önemli bir geçiş noktası olarak kullanıldığını kaydedelim⁴. 1182'de Macarlar, Belgrad'ı tekrar ele geçirdilerse de 1185'te Bizans İmparatorluğu diploması yoluyla şehre yeniden hâkim oldu. 13. yüzyılda Belgrad, önce Bulgarlar (1204'te) ve ardından yine Macarlar (1232'de) tarafından zapt edildi (Fine, 1982, s. 129).

Belgrad'ın ilk kez Sırp idaresi altına girmesi, 1284'te Macar kralı IV. Ladislav'ın (1272–1290) şehri, damadı Stefan Dragutin'e (1284–1316) teslim etmesi vesilesiyle gerçekleşti. Daha sonra Stefan Milutin (1282–1321) zamanında Sırp, Belgrad'ı ellerinde tutmaya gayret ettiler. Fakat 1319'da ağır bir yenilginin ardından şehri Macarlara teslim etmek zorunda kaldılar (Deroko, 1950, s. 104; Kalić, 2006, s. 121; Fine, 1987, s. 261).

1402'de I. Bayezid'in (1389-1402) Ankara Savaşında Timur'a (1370–1405) mağlup olması sadece Anadolu'da değil Balkanlar'da da önemli siyasi sonuçlar doğurdu. Osmanlı Devleti ile Macaristan arasında bir tampon devlet kurmayı amaçlayan Macar Kralı Sigismund (1387–1437), Osmanlıların bu yenilgisinden

³ Bu yol hakkında detaylı bilgi için Konstantin Jireček'in yukarıda zikredilen (1877) eserine müracaat edilmelidir.

⁴ Detaylı bilgi için bk. Čubrilović, 1972, ss. 142-144.

istifade etme siyasetine yöneldi. Stefan Lazarević (1389–1427, Lazoğlu), Sigismund'un istediği tampon devleti kuracak uygun bir adaydı. 1389 Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı vasalı olan Lazarević, Ankara yenilgisinin ardından Osmanlı Devleti'ne bağlılığına son verdi ve 1403'te Sigismund'un üst otoritesini kabul etti. Bunun karşılığında Macaristan'da geniş araziler ile birlikte Belgrad'ın idaresini üzerine aldı ve şehri Sırp Despotluğu'nun merkezi hâline getirdi (Engel, 1982, ss. 232-233; Čubrilović, 1972, ss. 157-158).

Lazarević döneminde Belgrad Kalesi çok önemli bir tahkimattan geçti. Duvarları berkitildi. Hendekler açıldı. Gizli geçitler yapıldı. Kale beş kısma bölündü: Bu bölümlerden ikisi Aşağı Şehir'deydi. Yukarı Şehir'de ise Lazarević'in ikâmetgâhı yanında, askerî unsurlar, kilise ve feodallerin malikâneleri bulunuyordu. Lazarević'in kaleyi genişletip tahkim etmesinde Belgrad'ı ekonomik açıdan güçlendirme ve kale civarında meskûn ahali için korunaklı bir yer yaratma isteği önemli rol oynadı. Lazarević çevre bölgelerde yaşayanlar için Belgrad'ı bir cazibe merkezi hâline getirme siyaseti takip etti. Bu siyaset, Dubrovnikli tüccarların Belgrad'a ilgilerini artırdı. Despot ayrıca Belgrad ahalisini bütün gümrüklerden muaf tuttu ve Sigismund'dan Belgrad tüccarları için çeşitli imtiyazlar almaya başardı. Bu tedbirlerle Belgrad ticari açıdan önemli bir canlanmaya sahne oldu (Kanitz, 1985, s. 20; Kalić, 2006, s. 122; Čubrilović, 1972, s. 159; Jireček, 1952, s. 407).

Mayıs 1426'da Sigismund ve Lazarević, Lazarević'ten sonra Sırp Despotluğu'nun geleceği konusunda Tata'da bir anlaşma yaptılar. Buna göre Lazarević'in yeğeni Đurađ Branković (1427–1456, Vılkoğlu) despotluğun yeni hâkimi olacaktı. Ancak Tuna havzasındaki iki önemli şehir, Belgrad ve Golubac (Güvercinlik), Sigismund'un yönetimine bırakılacaktı (Kalić, 1967, s. 101; Historija Naroda Jugoslavije, I, 1953, 479). Lazarević'in ölümünden (16 Haziran 1427) üç ay sonra Belgrad, "Macaristan'ın sınırlarını güvence altına almak ve Raşka (Sırp) devletini korumak" amacıyla Sigismund tarafından zapt edildi (Jorga, 1908, s. 395). Bu gelişmeden sonra Belgrad yaklaşık bir yüzyıl Macarların hâkimiyeti altında kaldı ve bu dönem boyunca Osmanlıların akınlarına karşı Macar güney sınırlarının savunulmasında en önemli askerî merkez olarak kullanıldı (Djurđev, 1986 s. 1163). Konstantin Jireček, 1420'lerde Belgrad Kalesi'nin çok sağlam bir şekilde tahkim edildiğini ve önemli miktarda topla dolu cephaneliğinin bulunduğunu çağdaş kaynaklara dayanarak kaydeder (1952, s. 356).

I. Bayezid Belgrad'ı Kuşattı mı?

Literatürde genellikle Osmanlıların Belgrad'ı ilk defa 1440'ta II. Murad (1421–1444; 1446–1451) zamanında kuşattığı kabul edilmekle birlikte⁵ bazı tarihçiler şehrin daha önce I. Bayezid devrinde muhasara edildiğini öne sürmüşlerdir. Bu görüşü ortaya atan ilk tarihçi Franz Babinger, *Oruç Tarihi*'ne atfen I. Bayezid'in Belgrad'ı muhasara etmiş olabileceğini (fakat Oruç'un verdiği tarihten bir yıl sonra) düşünür (1944, s. 10). Gliša Elezović ve Gavro Škrivanić de Franz Babinger'in *Oruç Tarihi*'ne **atfina atfen** Belgrad'ın ilk defa 1391'de I. Bayezid tarafından kuşatıldığını düşünmektedirler (1956, ss. 20-22). Tarihçilerin atıfta buldukları *Oruç Tarihi*'nde konuyla ilgili pasaj şu şekildedir: “Ve andan sonra Rûm-eli'ne geldi [Bayezid] ve Laz vilayetine vardı. Güvercinlik'i feth itdi. Ungurus'a akın virüp Ungurus vilayetine velvele bıraktı. Belgrad'a vardı. Bir ay egirtti. Alınmayup girü geldi, sene 792 [20 Aralık 1389 – 8 Aralık 1390]” (2007, s. 31). Babinger'in de işaret ettiği üzere bu bilgi Oruç dışında diğer hiçbir erken dönem Osmanlı kroniğinde yer almaz.

Yukarıda zikredildiği üzere Oruç, 1390'da Güvercinlik'in I. Bayezid tarafından ele geçirildiğini kaydeder. Aleksander Deroko, 1389 Kosova Savaşı'ndan hemen sonra Güvercinlik'in Osmanlılar tarafından alındığını yazar (1950, s. 103). Sima Ćirković, Güvercinlik'in 1390'da Macarların elinde olduğunu ve aynı yılın yazında Osmanlılar tarafından ele geçirildiğini kaydeder (1982a, s. 48). Aşık Paşazâde'den Güvercinlik'in Olivera'nın (Lazar'ın kızı) Bayezid'e verildiği tarihte Osmanlıların hâkimiyetinde olduğunu biliyoruz (1332, s. 69). Olivera muhtemelen 1390 ya da 1391'de Bayezid'e verilmiş olmalı. 1390'da I. Bayezid Anadolu beyleri ile mücadele hâlindeydi (İnalçık, 1986, s. 1117). Fakat Osmanlı uc beyleri Rumeli'de çok aktif durumdaydılar. Bir kısmı Bosna'ya bir kısmı ise Macaristan'a girmişlerdi (Yinanç, 1979, s. 371). Güvercinlik, bu uc beylerinden biri tarafından ele geçirilmiş olabilir. Stojan Novaković, 1392'de Osmanlıların Güvercinlik'e saldırdıklarını ancak püskürtüldüklerini yazıyor (Novaković, 1933, s. 223). Muhtemelen 1390–1392 arasında Güvercinlik, Osmanlılar ile Macarlar arasında birkaç kez el değiştirdi. Buradan anlaşıldığına göre, 1390–1392 arasında kuzey hattında çok ciddi bir askerî faaliyet söz konusudur. Acaba bu yoğunluk sırasında Oruç'un yazdığı gibi Güvercinlik'in fethinden sonra bir Belgrad kuşatması vukua gelmiş olabilir mi?

⁵ Divna Djuric-Zamalo, Belgrad'ın ilk defa II. Murad zamanında muhasara edildiğini yazar: (1992, s. 409). Branislav Djurdjev, “Eğer Belgrad'ın I. Bayezid tarafından kuşatıldığına dair kesin olmayan bilgilerden sarfinazar edersek Türkler 863 / 1459'dan önce iki kez Belgrad'a saldırdılar (1440, 1456)” diyor (1986, s. 1163). Mükrimin Halil Yinanç (1979, ss. 369-372) ve Halil İnalçık da (1986, ss. 1117-1118) bu kuşatmadan bahsetmez.

Elezović ve Škrivanić, Oruç'tan başka hiçbir Osmanlı kroniğinde yer almayan Belgrad kuşatmasını Âşık Paşazâde Tarihi'nde geçen ve Alacahisar civarında vuku bulan savaşla da ilişkilendirirler. Âşık Paşazâde, burada doğrudan Belgrad'ın kuşatmasından söz etmez (1332, s. 66)⁶. Elezović-Škrivanić, Osmanlıların bu seferinin ve Alacahisar civarındaki savaşın Macarların Sırbistan siyaseti ile yakın ilişki içinde meydana geldiğine temas ederler. Kosova'dan sonra Sigismund'un, Sırbistan üzerindeki baskılarını artırdığını ve 1390, 1391 ve 1392'de Sırbistan üzerine yürüdüğünü biliyoruz (Kalić, 1982, s. 69). Elezović ve Škrivanić, Alacahisar civarında yenilen Macarların Belgrad Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldıklarını ve Osmanlıların da bu vasatta kaleyi kuşattıkları sonucuna varırlar. Onlara göre bu kuşatma herhangi planlı bir askerî harekâtın değil aniden gelişen hadiselerin bir neticesidir (1956, s. 21).

*Âşık Paşazâde Tarihi'*nde râvisi Timurtaş oğlu Umur Bey olan bu savaş, sonraki kroniklerde farklı anlatım ve farklı tarihlerle geçer. Oruç (2007, s. 32) tarih vermez ama anlatımı Niğbolu Savaşı'nı işaret eder (25 Eylül 1396). Neşri de benzer anlatımla 797 (27 Ekim 1394–15 Ekim 1395) tarihini verir (1995, s. 329). Şükrullah, Niğbolu Savaşı'nı zikreder (Şükrullah, 1949, s. 57; 2004, s. 365). Ruhi (1992, s. 395) ve İbn Kemal (2000, s. 231) da bu hadiseyi Niğbolu Savaşı ile ilişkilendirirler. Muhtemelen Âşık Paşazâde'de geçen bu rivayet Niğbolu Savaşı ile ilgilidir. Çünkü Âşık Paşazâde'de Niğbolu ile ilgili başka bir kayıt yoktur. Bu açıdan bakıldığında, bu savaş ile ilgili kaydın I. Bayezid'in Belgrad kuşatması açısından destekleyici bir kanıt olarak kullanılması güçleşmektedir. Sonuç olarak, Osmanlıların 1390-1392 arasında kuzey hattında askerî açıdan çok faal olmalarına rağmen bu faaliyetlerin Belgrad kuşatmasını da içerdiği şeklindeki değerlendirmelere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu kuşatmadan Macar kaynaklarının bahsetmemesi de kaydedilmesi gereken bir diğer husustur (Čubrilović, 1972, s. 156).

II. Murad'ın Belgrad Kuşatması (1440)

Belgrad'ın fethi için tarihî açıdan sabit ilk Osmanlı teşebbüsü 1440'ta vuku bulmuştur. Bu teşebbüs ve onun bir parçası olan kuşatmayı, 1440 öncesinde meydana gelen bir dizi tarihsel olay ve özellikle 1396 sonrası Macaristan'ın güney siyaseti ile birlikte yorumlamak gerekir. 1396 Niğbolu yenilgisinin ardından Sigismund, Osmanlılara karşı tatbik etmeye çalıştığı saldırı siyasetinden, Osmanlıları Tuna havzasının mümkün olduğu ölçüde güneyinde tutma (savunma) siyasetine yönelmişti. Onun Eflak, Sırbistan ve Bosna'da vasal devletler kurma arzusu da bu amaca hizmet etmekteydi (Engel, 1982, s. 106). 15. yüzyılın ilk çeyreğinde iç meseleler dolayısıyla (Fetret Devri) Osmanlıların

⁶ Âşık Paşazâde'yi kullanan Hadidî de Alacahisar'dan bahseder: "Göçüp Edreneye irdi şitâbân / Görüp muhkem yaragın Yıldırım Han / Yıkup gelürken ilin ol diyarun / Nevâhîsinde Alaca-hisârün" (1991, s. 112).

Tuna boylarında askerî faaliyetleri azalmıştı. Ancak Kasım 1427'de Belgrad'ın Macarların eline geçmesi, Osmanlıları bölgede yeniden aktif bir askerî siyaset gütmeye yöneltti. Halil İnalçık, Osmanlıların, Sigismund'un Belgrad'ı ele geçirmesini kendi emniyetleri açısından çok tehlikeli bir gelişme olarak yorumladıklarına ve onların bu tehlikeyi bertaraf etmek için 1427'den sonra Balkanlar'daki akınlarını artırdıklarına dikkat çeker (2005, ss. 26-27). Bu siyasetin neticelerinden biri 1427 sonlarında Tuna üzerindeki önemli bir kale olan Güvercinlik'in yeniden ele geçirilmesi olmuştur (Âşık Paşazâde 1332, s. 391-392; Oruç Beğ, 2007, s. 56)⁷. Sigismund, 1428 baharında Güvercinlik'i hem karadan hem sudan muhasara etmiş, ancak Osmanlılar karşısında yenilgiye uğramış ve Güvercinlik'i Osmanlılarla bırakma temelinde bir ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır (Hammer, 1827, s. 430; Jorga, 1908, s. 396)⁸. Branković de Sultan Murad'ın üst otoritesini, yıllık 50.000 duka haraç vermeyi, Macaristan'la her türden bağını koparmayı ve sultana savaş hizmeti vermeyi kabul etmiştir (Hammer, 1827, s. 430).

Şüphesiz kuzey sınırının emniyete alınması ve hatta Macaristan'ın Balkanlardaki askerî-siyasi denklemin tamamen dışına çıkarılması, Osmanlıların bölgedeki varlıklarını devam ettirmeleri açısından hayatî önemi haizdi. Osmanlıların da bu durumun ve bu bağlamda Belgrad'ın öneminin farkında oldukları görülmektedir. Nitekim Âşık Paşazâde, II. Murad'ın 1440 Üngürüs (Macar) seferini aktarırken Belgrad'ın önemine şu sözlerle dikkat çeker: “Üngürüs vilayetine vardı, Sultân Murâd Gâzi bildi kim bu Bilargad (Belgrad) Üngürüs vilâyetinin kapusudur kâsd etti kim kapuyı açâ” (1332, s. 125), Hoca Saaddedin de Belgrad için “Belgrad kal'ası ol diyârın bâbı ve bâb-ı fethinin miftâhı olmağın” demek suretiyle şehrin önemini vurgulamıştır (1279, s. 362).

Aralık 1437'de Sigismund'un ölmesini ve Macar iç siyasetindeki karışıklıkları bu kilidin açılmasında bir fırsat olarak değerlendirmek isteyen Osmanlılar, bu dönemde Sırbistan, Transilvanya ve Eflâk üzerine akınlarını artırdılar. Nihayet 1439 baharında II. Murad Sırbistan üzerine sefere çıktı. Ağustos 1439'da Semendire üç aylık bir muhasaradan sonra ele geçirildi (Hammer, 1827, s. 448). Bu arada 27 Ekim 1439'da Kral II. Albert'in ölümü Macaristan'daki kargaşayı derinleştiren ve dolayısıyla Osmanlıların işini kolaylaştıran bir etken oldu. Nisan 1440'ın sonlarında Osmanlı orduları Belgrad önlerindediydi (Kalić, 1967, s. 110).

Sultan Murad'ın Belgrad kuşatması ile ilgili olarak ilk dönem Osmanlı kaynaklarında maalesef detaylı bilgiler yoktur. *Oruç Tarihi*'inde “Ve girü

⁷ Oruç, H. 828 (23 Kasım 1424 – 12 Kasım 1425) tarihini veriyor, yanlıştır.

⁸ Bu kuşatma sırasında Sigismund esir olmaktan son anda kurtulmuştur (Baştav, 1991, s. 82; Spremić, 1982a, s. 221).

Sultan Murad Han leşkerler cem‘ idüp Belgrad’a varup âhir bunca cenk idüp savaşıp feth olunmayup takdîrde nasîb degül idi. Gördi kim cenkle alınmaz yağmayı itmeyince bunca âdem helâk gerekdür. Bir dahı da Allahu Ta‘âlâ virürse yahud oğullarıma nasîb ola diyü gelüp gitdi” (2007, s. 61) kısa bir pasaj ve *Âşık Paşazâde Tarihi*’nde ise “Leşker cem‘ vardı Belgrad’ın üzerine düşdi, hisârı cenk ider gibi oldılar. Suyı geçdiler iline akın itdiler.” (1332, s. 125)⁹ şeklinde bir cümle geçer.

II. Murad’ın Belgrad’ı, karadan güçlü bir ordu ve nehirden de Macaristan’la bağlantısı kesilmesi için 100 parça fazla gemiden oluşan bir kuvvetle kuşatma altına aldığı bilinmektedir (Zinkeisen, 1840, s. 593; Elezović-Škrivanić, 1956, s. 22). Kuşatmanın üçüncü ayında Macaristan’ın yeni kralı I. Vladislav (aynı zamanda Leh kralı) II. Murad’a muhasaranın kaldırılmasını müzakere etmek üzere elçiler gönderdi. Murad, elçileri vereceği cevabı beklemeleri için Semendire’ye yolladı. Bu arada muhasaranın şiddetini artırmasına rağmen herhangi bir netice elde edemeyince kuşatmayı kaldırdı (Baştav, 1991, ss. 94-95; Spremić, 1982b, s. 250). Hammer, Murad’ın Vladislav’ın elçisine er ya da geç Belgrad’ı mutlaka fethedeceğini gururla söylediğini yazar (1827, s. 450). Kuşatmanın ne kadar sürdüğü hakkında farklı görüşler söz konusudur: Ruhi üç (1992, s. 440), Kemal dört (2001, s. 143), Hammer altı (1827, s. 450), Jireček altı (1952, s. 363), Zinkeisen yedi (1840, s. 696)¹⁰ ay sürdüğünü kaydeder. Kuşatmanın başarısızlıkla neticelenmesinde Macarların tüfek ateşi (İnalcık, 2005, ss. 26-27), Macar savunmasının yıkılan veya hasar gören kale duvarlarını çok hızlı bir şekilde tamiri, Osmanlı tarafında baş gösteren lojistik sorunlar ve gıda sıkıntısı önemli etkenler olarak kaydedilmelidir (Zinkeisen, 1840, 594).

Murad’ın kuşatmasından sonra 1442’de Semendire sancak beyi İshak Paşa ve vezir Şihabeddin Paşa Belgrad’ın güneyinde Žrnovanj’i (Avala) ele geçirdiler. Buraya daha sonra Belgrad ve çevresindeki Osmanlı askerî operasyonları açısından çok önemli bir rol oynayan bir kale inşa edildi (Dirimtekin, 1956, s. 53; Djurdjev, 1986, s. 1163)¹¹.

Fatih Sultan Mehmed’in Belgrad Kuşatması (1456)

29 Mayıs 1453’te İstanbul’u fetheden Fatih, artık Sırbistan ile ilgili ertelemiş olduğu planlarını tatbik hazırdı. Bu plan, Fatih’in Anadolu, Ege, Karadeniz ve Balkanlar’da kurmak istediği merkezî imparatorluğun bir parçasıydı (İnalcık, 1991, s. 978). 1427’de Sigismund’un Belgrad’ı Sırlardan almasından ardından

⁹ Neşrî, *Âşık Paşazâde’yi tekrarlar* (1995, s. 627).

¹⁰ Zinkeisen ayrıca 17.000 Osmanlı askerinin bu muhasarada öldüğünü yazar.

¹¹ Avala (Havale) Osmanlı muhasara metodu içinde kullanılan bir gözleme kulesidir. Bu metot 14. yüzyılda Bursa’nın muhasarasında kullanılmıştır. II. Mehmed Rumeli Hisarı’nı da mukavemetin sürmesi ihtimaline karşı ise bir havale olarak düşünmüştür. Sırbistan’daki havale daha sonra o mahallin adı olmuştur. Bk. (İnalcık, 1979, s. 285).

Tuna havzasının denetimi hayatî bir önem kazanmıştı (İnalçık, 2002, s. 440). Sigismund'un Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit olmaktan çıkarılması için Sırbistan mutlaka zapt edilmeliydi. Fatih, 1456 Belgrad seferinden önce Sırbistan'a 1454 ve 1455'te iki sefer düzenlemiş, ikinci seferde gümüş madenleri açısından zengin bir bölge olan Novo Brdo'yu (Novoberda) ele geçirmişti¹².

Fatih'in Belgrad'ı fetih gayesi hiç şüphesiz I. Bayezid'den beri Osmanlıların Rumeli'nde uyguladıkları siyasetin bir devamıydı. Selefleri gibi Fatih de Belgrad'ı Macaristan'ın anahtarı ve buranın fethini de Macaristan'ın fethi için bir aşama olarak görüyordu. Bu husus Osmanlı kroniklerinde açık bir şekilde ifade edilmektedir: Tursun Bey (1977, s. 78), “memleket-i Üngürüs fethine miftâh çün kal'a-i Belgrad'dur ki nehr-i Tuna ve Sava mültekâsında bünyâd olmuş ad ile meşhur ve sît-i menâ'at [çetinlik-sarpılık] ve metaneti ma'lûm u mezkûr kal'adur evvel anun fethine kasd idüp” diyerek Fatih'in gayesini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Yine İbn Kemal (1991, s. 119) “Belgrad nâm hisar ki beni asfer (Avrupalılar) diyarında olan darü'l-küfrün pulâd kilididir, mihtaf-ı cihad ile feth etmeğe ikdâm etmişdi” demektedir. Hoca Sadeddin de (1279, s. 454) Belgrad'ın önemini şu edebî ifadeyle dile getirmiştir: “Hisar-ı Belgrad ki Üngürüs vilayetinin rûkn-i rekîni (en sağlam dayanağı, sabit dayanağı) ve ol diyârın hısn-ı hasîni (müstahkem hisarı) idi.” Zinkeisen, Fatih'in Belgrad'ı ele geçirdikten sonra Sırbistan'ın ve özellikle de Macaristan'ın daha fazla dayanamayacağını düşündüğünü yazar (1854, s. 79). Fatih'in Belgrad'ı fetih arzusunda hiç şüphesiz Belgrad Kalesi'nde mevzilenen ve fırsat buldukça Osmanlı tarafına saldırıp Müslümanlara zarar veren beş altı bin kişilik Hristiyan gücünü (Hoca Sadeddin, 1279, s. 454) bertaraf etme isteği de çok önemli rol oynamıştır. Belgrad'la birlikte bölgenin tamamını fethetmeyi düşünen Fatih'in daha kuşatmadan bir yıl evvel Branković'e (Vilkoğlu) elçi göndererek hükmettiği toprakların aslında ona değil Lazar'ın ahfadına ve dolayısıyla miras yoluyla kendine ait olduğunu bildirip bu toprakları da hemen kendine teslim etmesini istediğini (Hammer, 1828a, s. 10) belirtmek gerekir.

İşte Osmanlılar açısından bu denli mühim olan Belgrad'ın fethi için Fatih, hazırlıkları çok iyi bir şekilde tertip etmiş ve hemen hiçbir direnişle karşılaşmadan 13 Temmuz 1456'da ordugâhını Belgrad önünde kurmuştu (Hammer, 1828a, s. 22)¹³. Hatta kuşatmanın neticeye ulaşması için hem karadan

¹²Bu seferler hakkında bk. Hammer, 1828a, ss. 10-14; Jorga, 1909, s. 55 vd.; İnalçık, 2002, ss. 440-443. Osmanlı kaynaklarındaki yer ve tarih karışıklıklarını tashihe dönük bir makale için bk. Zachariadou, 1964, s. 837-840. Ayrıca bk. Tansel, 1953, ss. 113-119; Danişmend, 1971, s. 275.

¹³ Hammer'e göre 150.000 asker, 300 top. Avrupa kaynaklarında Osmanlı askerlerinin sayısı özellikle Osmanlıların muzaffer olamadığı savaş veya kuşatmalar için genelde abartılarak verilir. Buna güzel bir misal bu Belgrad kuşatmasıdır. Mesela Zinkeisen

hem de nehirden (Tuna üzerinden) aynı anda gerçekleşmesi gerektiğini düşünen Fatih, Karadeniz'den Tuna'ya 200 küçük gemilik bir filo yürütmüştü. Fakat 1443-1444'te Osmanlıları epey uğraştıran Yanoş Hunyadi yine sahneye çıktı ve Fatih'in Belgrad'ı fethine imkân vermedi. Özellikle 21-23 Temmuz arasında yaşanan şiddetli çarpışmalar ve bir ara Osmanlıların dış kaleye girmeleri dahi neticeyi değiştirmede ve Fatih kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Fatih'in Belgrad kuşatması hakkında hem Osmanlı¹⁴ hem de Batı kaynakları teferruatlı bilgiler vermektedir¹⁵. Ayrıca kuşatma, Osmanlı kaynakları yanında Macar, Latin ve Grek kaynaklarını kullanan tarihçiler tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır (Bain, 1892, ss. 235-252; Jireček, 1952 s. 382-383; Babinger, 1944, ss. 130-141; Elezović-Škrivanić, 1956, ss. 25-30; Tansel, 1953, ss. 119-132; Dirimtekin, 1956, ss. 61-76; Baştav, 1991, ss. 134-145). Osmanlı kaynakları kuşatmanın başarısızlığına dair farklı yorumlar sunarlar. Bunları bir arada değerlendiren Feridun Dirimtekin, muvaffakiyetsizliğin sebepleri olarak özellikle paşalar arasında söz birliğinin olmamasını, Rumeli kuvvetlerinin savaşmadaki isteksizliğini, yeniçeri ağasının padişah tarafından muaheze edilmesini sayar (Dirimtekin, 1956, s. 76). Hiç şüphesiz bütün bunlara kaleyi savunan Macar ve diğer Hristiyanların çabalarını ve özellikle Mustafa Âli'nin hakkında "küffârın görür gözi ol mel'un idi" dediği (2003, s. 109) Hunyadi'nin askerî dehasını eklemek gerekir.

Osmanlıların Belgrad'ı Fethi (1521)

1456 teşebbüsü muvaffakiyetsizlikle neticelenmiş olsa da Osmanlılar Macaristan'ı ele geçirmek için vazgeçilmez bir şart olarak mülhaza ettikleri Belgrad'ın fethi gayesinden sapmadılar. 1471'de Fatih'in emri ile İsa Bey, İbrahim Peçevî'ye göre (1281-1283, s. 68) yahud Şaban Bey, taciz maksadıyla Belgrad'ın batısında yer alan Böğürdelen (Şabac) Kalesi'ni inşa etti (Celâlzâde Salih Çelebi, 2008, s. 119)¹⁶. Bu vaziyetin doğuracağı tehlikeyi sezen Macarların mani olma çabaları o anda netice vermedi. Ancak 1476'da Matthias Corvinus (1458-1490-Hunyadi'nin oğlu) Böğürdelen Kalesi'ni 33 günlük bir kuşatmanın ardından ele geçirdi (İbn Kemal, 1996, s. 73; Deroko, 1950, s. 153;

---

bu sayının en az 150.000 olduğunu ve abartılarak 200.000 hatta 400.000'e kadar çıkartıldığını kaydeder (1854, ss. 79-80. Ayrıca bk. (Bain, 1892, s. 240).

¹⁴ İbn Kemal ve Tursun Bey.

¹⁵ Bu kaynakların ve bilhassa Batı kaynaklarının değerlendirmesi için bk. Babinger, 1957.

¹⁶ Salih Çelebi Koca Nişancı Mustafa'nın kardeşidir. Eseri hakkında zikredilen doktora tezinden başka Hüseyin Yurdaydın'ın "Celâlzâde Salih'in Süleymannâmesi" başlıklı makalesine müracaat edilebilir (1965, ss. 1-22.)

Dirimtekin, 1956, s. 76; Ćirković, 1982b s. 384; Szakály, 1994, s. 54)¹⁷. Bu başarı ile Macarlar Sava hattını daha sağlam bir şekilde tutmaya başladılar (Szakály, 1979, s. 101).

1492'de II. Bayezid devrinde Belgrad'ın fethine bir kez daha teşebbüs edildi (İbn Kemal, 1997, s. 126). Hatta Belgrad kale kumandanının kaleyi Osmanlılara teslim etmeyi kabul etmesi üzerine, II. Bayezid Sofya'ya kadar geldi. Fakat Macar kumandanı sözünde durmadı ve II. Bayezid de bazı isyan hareketlerini bastırmak için Arnavutluk'a geçti (İbn Kemal, 1997, s. 126). Belgrad muhasarasını Semendire sancak beyi Hadım Süleyman Paşa'ya tevdi etti (Danişmend, 1971, 393). Hadım Süleyman Paşa, kaleyi kuşattıktan sonra Erdel üzerine büyük bir akın yaptı. Mamafih Erdel Dağlarında mağlup olup Tuna'nın beri yakasına geçti ve Belgrad kuşatmasını da kaldırmak zorunda kaldı (Danişmend, 1971, 393)¹⁸. Bu dönemden Süleyman'ın başa geçmesine kadar Belgrad ile ilgili dikkate değer pek bir gelişme yaşanmadı.

30 Eylül 1520'de tahta cülûs eden Süleyman, Osmanlı fetih istikâmetini yeniden batıya çevirdi¹⁹. Süleyman'ın Belgrad seferine geçmeden önce bu sefere sebebiyet veren hadiseleri şöyle özetleyebiliriz: Osmanlı İmparatorluğu ile Macaristan arasında 28 Mart 1519'da bir barış imza edilmişti. Buna göre iki taraf diğerinin arazisine girmemeyi ve her iki taraf tüccarının bir devletten diğerine özgürce geçişlerini kabul etmişlerdi (Szakály, 1994, s. 47). Bu andlaşmadan sonra iki devlet arasındaki ilişkiler belli bir istikrara kavuşmuştu. Celalzâde Mustafa, Süleyman'ın, tahta cülusundan sonra “tecdîd-i âyin-i merâsim ve temhîd-i mebânî-i müsâlahat ve dostî” için “uyulması zorunlu” bir menşur ile alt seviyeden bir elçiyi (Behram Çavuş) Macar kralı II. Layoş'a (1516–1526) gönderdiğini fakat “şeytanların yolunu tutan” kralın elçiyi geri göndermeyi tehir ederek²⁰ “isyan yoluna” saptığını kaydeder (1981, s. 31a)²¹.

¹⁷Hocazâde Mehmed Efendi, Bögürdelen'in Macarların eline geçmesinin Fatih'in ölümü akabinde meydana gelen buhranın bir neticesi olduğunu yazar ama kronolojik olarak yanlıştır (1995, ss. 66–67).

¹⁸Hadım Süleyman Paşa'nın Belgrad muhasara planı için bk. Kurtoğlu, 1940, ss. 54–58.

¹⁹Tayyib Gökbilgin'e göre Süleyman'ın bu politikaya yönelmesinde Osmanlı devlet ricali çok mühim rol oynamıştır (1970, s. 6).

²⁰Hammer (1828b, s. 11) ve diğer bazı Avrupa tarihçilere göre elçi idam edilmiştir. Bunlardan Fairfax Downey elçiyi idam eden Macar kralının bununla yetinmeyip kesilmiş kulaklarını ve burnunu Kanunî'ye gönderdiğini yazdığını Hüseyin Yurdaydın kaydediyor (1961, s. 16). Perjes'e göre idam hakkındaki malumat oldukça şüphelidir. Perjes, böyle bir idam olsaydı özellikle Osmanlı kaynakları bundan mutlaka bahsederlerdi diyor (1989, s. 58).

²¹Belgrad fethinin en önemli Osmanlı kaynağının müellifi Celâlzâde Mustafa hakkında bk. Yılmaz, 2006. Bu krize kadar yaşanan diplomatik gelişmeler ve Avrupa bağlamı için bk. Perjes, 1989, ss. 52–53.

Behram Çavuş, padişahın cülûsunu haber vermenin yanında haraç da talep etmişti (Âli'den naklen Gökbilgin, 1970, s. 7; Hammer 1828b, s. 10; Yurdaydın, 1961, s. 15; Perjes, 1989, s. 54). Layoş'un I. Selim'e olan "ahdini nakz" ederek elçiyi alıkoyması üzerine Süleyman, "Üngürüs üzerine sefer hazırlıklarının başlamasını emretti (Lütfi Paşa, 1341, s. 296). Jorga (1909, ss. 385-386), elçinin alıkonulmasına Macaristan'da Süleyman'ın öldüğüne dair yayılan bir haberin sebep olduğunu yazar.

Süleyman geleneksel Osmanlı siyasetine uyarak iki cephede savaşmamak için Macaristan'a karşı harekete geçmeden önce Suriye'de Canberdi isyanının bastırılmasını bekledi (Perjes, 1989, s. 58). Nihayet 1521 baharında sefer hazırlıklarına girişildi. Öncelikle Anadolu, Karaman, Diyarbakır, Şam, Mısır beylerbeylerinden padişahın Üngürüs seferi esnasında hudutları gereği gibi korumaları istendi (Celâlzâde Salih, 2008, ss. 110-112; Yurdaydın, 1961, s. 17). Rumeli beylerbeyine İpsala'da yığınak edip Padişah Edirne'ye varınca ona mülaki olması, Rumeli'deki akıncı beylerine kendilerine tâbi olan akıncıları toplamaları (Celâlzâde Salih, 2008, s. 112), Bosna ve İzvornik sancak beylerine maiyetlerindeki askerleri ve daha uçlardaki gönüllü yiğitleri toplamaları emredildi (Celâlzâde Salih, 2008, s. 118). Bu beylerden ayrıca o yerlerdeki padişah haslarından hâsıl olan mallar ile gemiler yaptırılmaları ve bu gemileri ordunun gelişine kadar hazır etmeleri istendi (Bostan'dan naklen Yurdaydın, 1961, s. 19). Anadolu kadılarına Rumeli'ye geçirilmek üzere develerin sürülmesi, onlara yola çıktıkları andan itibaren kira tayin edilmesi ve Rumeli'ye geçtikten sonra da asker için zahire yükletilip ordugâha ulaştırılması emredildi (Yurdaydın, 1961, s. 19). Öte taraftan Erdel Banı'nın Macar Kralına muhtemel yardımını engellemek için akıncı beylerinden Mihaloğlu Mehemmed Bey'e emri altındaki akıncı süvarilerle Niğbolu iskelesi üzerinden Eflak askerine katılması ve Erdel Banı üzerine yürümesi emredildi (Celâlzâde Salih, 2008, ss.118-119).

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra 18 Mayıs 1521 /10 Cemaziye'l-ahirde (Bostan'a göre Yurdaydın, 1961, s. 23)²² Padişah'ın kumandasında İstanbul'dan hareket eden Ordu-yı Hümayun, aynı gün Halkalı Pınar'a ve bir hayli menzil kat ettikten sonra 28 Mayıs'ta Edirne civarındaki Ada Çayır'a kondu (Yurdaydın, 1961, s. 23). Rumeli beylerbeyi ve sancak beyleri Ordu-yı Hümayun'a katıldılar (Yurdaydın, 1961, s. 23). Burada divanlar kuruldu ve sefer meselesi ve yapılması gerekenler görüşüldü. Burada beş gün kalındıktan sonra Tatarköyü, Hisarlı, Sazlı Dere, Göçerioğlu, Altunçayır menzilleri geçilip 8 Haziran'da /2 Receb Filibe'ye gelindi (Yurdaydın, 1961, s. 24).

Ordu-yı Hümayun, Filibe üzerinden 23 Haziran 1521'de /17 Receb 927 Sofya'ya ulaştı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 46a; Celâlzâde Salih, 2008, s. 119).

²² Celâlzâde Salih'e göre 12 Cemaziye'l-ahir (2008, s. 114).

Burada askerinin mühimmat ve zahire tedariki görüldü. Ordu Sofya'ya kadar gelmiş olduğu hâlde askerî harekât planının ne şekilde tecelli edeceği ve tam istikâmeti henüz belli değildi. Kesin olan nokta Macaristan'a karşı bir harekâtın yapılmasından ibaretti²³. Celâlzâde Mustafa, Sofya'da toplanan Divan'da vezirler arasında iki farklı görüş ortaya çıktığını yazmaktadır: Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa ve vezirlerin önemli bir kısmı Böğürdelen Kalesi'nin fethedilmesi ve buradan Sava Nehri üzerine köprü yapıp Macar kralının tahtı olan Buda üzerine yürünmesi gerektiğini düşünmekteydiler (1981, 46a). Fakat Sadrazam Pîrî Mehmed Paşa, bu görüşü paylaşmıyordu. Pîrî Mehmed Paşa'ya göre "Üngürüs vilayetinin kilidi kal'a-i Belgrad"dı ve bu belde aynı zamanda "tuğyan ehlinin ve sapkınların" sığınağıydı. Eğer öncelikle Belgrad fethedilirse, bu fetih diğer fetihlerin yolunu açacaktı. Öte taraftan Belgrad'ın fethine ikdam edilmez de Buda'ya harekete edilirse düşman askeri Belgrad'da toplanacak ve Osmanlı askerinin dönüş yolunu kesecekti (Celâlzâde Mustafa, 1981, 46a; Küçükdağ, 1994, ss. 62-63). Divan'da vezirler arasında bir görüş birliğine ulaşılamadı. Fakat neticede Ahmed Paşa'nın görüşü ağırlık kazandı. Genç padişah, Böğürdelen'in fethine öncelik tanıyarak o tarafa hareket emrini verdi (Celâlzâde Mustafa, 1981, 46b). Her ne kadar Ferenc Szakály, Divan'da yapılan bu tartışmaları analiz ederken eğer Pîrî Mehmed Paşa Böğürdelen'e öncelik tanımış olsa vezirlerin ve Ahmed Paşa'nın bu defa da Belgrad'ın fethini destekleyeceklerini yazsa da (1994, s. 51) bizce bu görüş ayrılığı bir iç çekişme ötesinde strateji ile ilgilidir. Maliye kökenli Pîrî Mehmed Paşa'nın böyle askerî bir konudaki kavrayışı da ayrıca dikkat çekicidir. O bu düşüncesiyle aslında 150 yıllık Osmanlı siyasetini takip etmiştir.

Hedef Macaristan olarak belirlenmesine rağmen genç padişahın Belgrad'ın fethi meselesini tamamen ihmal etmediğini kaydetmek gerekir. Süleyman bu bağlamda Semendire sancakbeyi Hüsrev Bey'i Belgrad'ın muhasarasına memur etti. Hüsrev Bey'e muavenet için de 1.000 kadar tüfenkli yeniçeri gönderildi (Celâlzâde Mustafa, 1981, 46b). Kara operasyonlarını desteklemek ve Macarların Tuna üzerindeki hisar ve kalelerini baskı altında tutmak maksadıyla Tuna üzerinden donanma yürütüldü (Celâlzâde Mustafa, 1981, 47a; Celâlzâde Salih, 2008, s. 113; Lütfî Paşa, 1341, ss. 296-297)²⁴.

Padişah, Böğürdelen tarafında olmakla birlikte Belgrad kuşatması ile ilgili gelişmeleri yakından takip ediyordu. Bir yandan Pîrî Mehmed Paşa'ya hisarın ahvalini tetkik etmesine dair emir yolluyor (Celâlzâde Mustafa, 1981, 47a), öte taraftan Belgrad çevresine mühimmat yığınağı yapmaya çalışıyordu. Bu maksatla Semendire'de kundaklanmış topların bir an evvel muhasara için Belgrad tarafına nakledilmesini emretti. 12 Temmuz'da /6 Şaban (Celâlzâde

²³ Perjes, harekâtı sınırlı savaş stratejisi içine yerleştirir (1989, s. 60). Solakzâde'ye göre seferin amacı Fatih Mehmed'in Belgrad intikamını yerine getirmektir (1298, s. 438).

²⁴ Yürütülen donanmanın niteliği ve sayısı hakkında bk. Yurdaydın, 1961, ss. 21-22.

Salih, 2008, s. 122) bizzat Pîrî Mehmed Paşa'nın da katıldığı çalışmada Semendire'deki toplar üç gün üç gecelik bir gayretle kaleden çıkarılıp Tuna Nehri'nde gemilere yüklenip Belgrad'a gönderildi. Paşa ise bir miktar asker ile birlikte karadan Belgrad'a hareket etti (Celâlzâde Mustafa, 1981, 47a; Hocazâde Mehmed, 1995, s. 71)²⁵. 15 Temmuz 1521'de Belgrad önlerinde piyade, süvari, martolos ve eflakândan 5.000, nehir tarafından gemiler ve Nakkaş Ali komutasında 10.000 kişilik Anadolu askeri olmak üzere toplam 15.000 asker toplanmıştı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 47a-47b)²⁶.

Öte taraftan Belgrad'ın batısındaki Böğürdelen 8 Temmuz'da Ahmed Paşa tarafından ele geçirilmişti (İbn Kemal, 1996, s. 83; Dirimtekin, 1956, s. 78) 9 Temmuz'da Padişah Böğürdelen'e geldi (İbn Kemal, 1996, s. 84; Celâlzâde Mustafa, 1981, 53a) . Sava üzerine bir köprü yapılması emrini verdi (Celâlzâde Mustafa, 1981, 53a-53b; Lütfi Paşa, 1341, s. 299). Burada Ahmed Paşa'nın ısrarıyla Pîrî Mehmed Paşa'ya Belgrad'ın muhasarasından feragat edip, hemen kendi tarafına gelmesini emretti (Celâlzâde Mustafa, 1981, 53b; Hocazâde Mehmed, 1995, s. 72). Padişahın emrine uymakta yavaşlık gösteren Pîrî Mehmed Paşa'ya bir kez daha Belgrad'dan topları çekmesi emri gönderildi (Celâlzâde Mustafa, 1981, 54b; Hocazâde Mehmed, 1995, s. 72). Fakat Pîrî Mehmed Paşa padişahın emrini yerine getirmekte acele etmiyordu (İbrahim Peçevî, 1281-1283, s. 70). Bu arada Pîrî Mehmed Paşa, Zemun civarında akınlar yapan İkinci Vezir Mustafa Paşa'yı Belgrad tarafına davet etti. Mustafa Paşa bizzat Belgrad'ın ne denli mühim bir mevkiye bulunduğunu ve Osmanlı için bu kalenin fethinin neden elzem olduğunu gözleriyle gördükten sonra Pîrî Mehmed Paşa'ya kalenin fethi için çalışmaya devam etmesini ve kendisinin de padişaha durumu arz edeceğini söyledi (Celâlzâde Mustafa, 1981, 56a; Hocazâde Mehmed, 1995, s. 75; Küçükdağ, 1994, ss. 71-72). Padişah, Sava'yı geçip Buda üzerine yürümeyi planlıyordu (Celâlzâde Mustafa, 1981, 56a). Pîrî Mehmed Paşa, padişahı bu fikrinden vazgeçirmek ve Belgrad'ın fethine ikna için Süleyman'ın hocasına da bir mektup gönderdi. Paşa, lalaya “Bu kal'anın bu def'a fırsatı vâki hiçbir tarihte olmuş değildir” ve Belgrad'ın fethi için “Budin'e varmağa mani' olur değildir. Bu fırsat mürûr-ı zamanla ele geçmez” diye yazmıştı (Küçükdağ, 1994, s. 70)²⁷ Mustafa Paşa'nın padişahı Belgrad'ın önemi hususunda ikna etmesi, uc beylerinin kışın yaklaştığı ve Budin'den dönüş yolunda sıkıntı çekilebileceği bu sebeple Budin seferinin tehir edilmesi yönünde

²⁵ Hocazâde, Celâlzâde Mustafa'yı kullanır.

²⁶ Hocazâde Mehmed'e göre toplam 25.000 asker (1995, s. 71).

²⁷ İbrahim Peçevî, “sadr-ı â'zam pîr Mehmed Paşa merhûm Belgrad gibi metîn kal'a ardımızda alıkonmak re'y-i müstahsen değildir deyü her ne kadar feryâd etmiş ise de” diyor (1281-1283, s. 70).

görüş bildirmeleri (Celâlzâde Salih, 2008, s. 128-129)²⁸ bu beylerden Bali Bey'in Belgrad'ın mutlaka fethedilmesi gerektiği şeklindeki tavsiyesi (Dirimtekin, 1956, s. 80; Küçükdağ, 1994, s. 74) ve Sava'daki köprü'nün yıkılması ile geçiş ve daha sonra da dönüş sıkıntısının yaşanma ihtimali neticesinde Süleyman, kararından dönüp Pîrî Mehmed Paşa'ya "Kalenin feth ve istihlâsı hususuna ihlâs ile mübâseret eyleyesin" diye ferman yolladı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 57a; Küçükdağ, 1994, s. 74)²⁹.

Bu vasatta Macarların durumuna kısaca bakacak olursak: Osmanlıların Tuna havzasında Böğürdelen, Zemun, Sirem, Slankamen gibi önemli mevkiileri bir bir ele geçirmeleriyle Macarların kuzeyden herhangi bir askerî harekâta girişmeleri imkânı kalmamıştı. Macar savunma hattı çökmüş, Hırvat soylular Böğürdelen'e yardım etmemişler ve Sirem'deki Sırplar Tuna'nın öte yakasına kaçmışlardı (Szakály, 1994, s. 63). Kont Temes komutasındaki Doğu Macar ve Transilvanya voyvodası komutasındaki Transilvanya birlikleri, hiçbir harekât yapamamışlardı (Szakály, 1994, s. 63). Kral Layoş ise düzgün bir ordu dahi toplayamamış, Teteny'deki (Budapeşte) kampına 15 gün sonra ancak 200 kişi gelmişti (Szakály, 1994, s. 63). 1456 seferinden farklı olarak Osmanlılar, Belgrad ile Macaristan arasındaki bağlantıyı Tuna havzasında yaptıkları fetihlerle neredeyse tamamen kesmişlerdi³⁰.

Osmanlı tarafına tekrar dönecek olursak, padişahın fermanı ile Pîrî Mehmed Paşa, Tuna'nın karşı yakasına geçen askerleri tekrar bu yakaya sevk etti (Celâlzâde Mustafa, 1981, 57a). Kale, Tuna ve Sava üzerinden çevrilip tamamen muhasara altına alındı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 57a; Celâlzâde Salih, 2008, s. 122). Osmanlı askerleri firarî Macar askerlerinden kalenin en zayıf yerinin Tuna ve Sava'nın birleştiği yerdeki surlar olduğunu öğrenip Tuna üzerinde Muharebe Adası (Vojno Ostrovo) denilen yere toplar yerleştirilip bu kısmı dövmeye başladılar (Dirimtekin, 1956, s. 82)³¹.

1 Ağustos 1521'de / 27 Şaban 927 Süleyman, bu sefer sırasında fethedilen Zemun tarafına geçip otağını kurarak kuşatmaya katıldı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 58b; Celâlzâde Salih, 2008, s. 129). Böylece muhasara resmen başlamış oluyordu. Padişah karşı tarafta bulunmakla Macaristan'ın Tuna üzerinden gönderebileceği yardımı kesecekti (Lütfî Paşa, 1341, s. 300). İkinci vezir Mustafa Paşa ve Pîrî Mehmed Paşa Tuna ile Sava'nın birleştiği yerden, Ahmed

²⁸Salih uc beyleri hakkında "ol yirlerin eski şîrleri, ol yurtların koca kurtları" demektedir.

²⁹"Gönderdiğin topları dönderesin ve muhâsara-ı hisâra kemâ-kân meşgul olasın." (Hocazâde Mehmed, 1995, s. 75).

³⁰Su tarafının bloke edilmemesinin doğurduğu sakıncaları İbn Kemal ifade eder (1996, s. 80).

³¹Celâlzâde Salih, Belgrad kalesinin duvarlarının 20 Şaban'da dövülmeye başladığını kaydediyor (2008, s. 125).

Paşa ise Tuna tarafındaki Muharebe Adası üzerinden kuşatmayı sevk ve idareye memur edildiler (Celâlzâde Mustafa, 1981, 59a; Danişmend, 1971, s. 72). Belgrad tarafından kalenin teslim edilmesine dair yapılan çağrıya menfi cevap gelince kale, Osmanlı kuvvetleri tarafından gece gündüz dövülmeye başlandı (Celâlzâde Salih, 2008, ss. 131-132).

9 Ağustos 1521'de / 5 Ramazan 927 Süleyman kale burcuna ilk bayrak çıkaracak gaziye sancak beyliği vereceğini vaad etti ve Osmanlı genel hücumu başladı (Celâlzâde Mustafa, 1981, 60a). Bu genel hücumda çetin mukavemete rağmen Osmanlı askerleri dış kaleyi (kal'a-zîr, aşağı kale, donji grad) ele geçirmeyi başardılar (Celâlzâde Mustafa, 1981, 60b). Dış kale ele geçtikten sonra iç kalenin (kal'a-i bâlâ, yukarı kale, gornji grad) fazla dayanması mümkün değildi. Fakat iç kaleyi ele geçirmek için de ayrıca hazırlık yapılması icap ediyordu. İç kale için üç ayrı yerden metrisler açıldı ve büyük toplar çekildi. Gündüzleri iç kale duvar ve kulelerinde açılan gedik ve tahribatlar Macarlar tarafından gece sabaha kadar tamir ediliyordu (Celâlzâde Salih, 2008, s. 133). İç kalenin altı adet kulesi çok sağlam bir şekilde inşa edilmişti ve fethin önündeki en büyük engeldi. Padişahın emriyle Rumeli'deki maden lağımçıları gizlice bu kuleler altına iki farklı yerden derin lağımlar açtılar ve bu lağımları altmış kese top otuyla doldurdular (Celâlzâde Salih, 2008, s.134). Nihayet 27 Ağustos'ta /24 Ramazan iç kale için genel taarruz başladı (Celâlzâde Salih, 2008, s.135). Bu arada lağımlar da ateşe verildi. İki taraf arasında şiddetli çarpışmalardan sonra Macarlar iç kalenin en müstahkem mevki olan Nebojša kulesine sığındılar (Celâlzâde Salih, 2008, s.138). Bu kule dışında kalan bütün yerler o gün fethedildi. Nihayet teslimden başka çıkar yolu kalmayan Macarlar 29 Ağustos 1521'de / 26 Ramazan istiman dilediler ve kalenin anahtarlarını Süleyman'a teslim ettiler (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 62b; İbn Kemal, 1996, ss. 107-108; Celâlzâde Salih, 2008, s. 139). Böylelikle Belgrad kâmilten fethedilmiş oluyordu.

Kale vire ile teslim olduğu için Macarların şehri güvenli bir şekilde terkine izin verildi. Macarlar mal ve evlatlarıyla gemilerle Macaristan tarafına gönderildiler (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 63b; İbn kemal, 1996, s. 109). Ahaliden bir kısmı ise İstanbul'a sürgün edildi (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 63b). Bu büyük kalenin fethini tebşir için İslam memleketlerine fetihnameler yazıldı (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 63a-b; Celâlzâde Salih, 2008, s. 140). Osmanlılar, Belgrad'ı ele geçirir geçirmez kuşatmada zarar gören duvarları tamir için harekete geçtiler (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 63b)³². Kalede ve varoşta camiler, mescitler, hankahlar ve zaviyeler imarı emrolundu. Kadı ve dizdar tayin edildi (Celâlzâde Mustafa, 1981, s. 63b). Belgrad, Semendire Sancağı'na dâhil edilip Bosna Beyi

³² Peçevî, tamir için Hazine-i Amire'den 20.000 altın tahsis edildiğini kaydeder (1281-1283, s. 71).

Yahya oğlu Bali Bey'e tevdi edildi (İbn kemal, 1996, s. 120). Bali Bey, Belgrad'ın güvenliğini artırmak için Sirem'deki tahkimatları yıktırdı ve bunlardan elde ettiği malzemeyi Belgrad'ın tahkiminde kullandı (Djurđjev, 1986, s. 1163). Bu tahkimde 20.000 Ulah çalıştı (Zirojević, 1974, s. 114).

Belgrad fatihi Süleyman, 18 Eylül'de Belgrad'dan hareket edip 19 Ekim'de İstanbul'a ulaştı. Genç Süleyman Belgrad'ı fethetmekle uzun sürecek saltanatının hangi iklimde cereyan edeceğinin ilk işaretini vermekle kalmamış bu mühim şehri Osmanlı memleketlerine katmak suretiyle ecdadının asırlık arzusunu nihayet gerçekleştirmişti.

Belgrad'ın Askerî ve Sosyo-Ekonomik Niteliği Üzerine

Belgrad Kalesi, Osmanlı askerî sistemi içinde, fethedildiği Ağustos 1521'den itibaren büyük kale statüsünü haizdi. Kale 1541'e kadar kelimenin tam anlamıyla bir askerî kamp görünümündeydi³³. Sultan Süleyman'ın Viyana seferi sırasında Belgrad Kalesi'nde 1.000 azep, 400 martolos, 400 yeniçeri ve 50 topçudan müteşekkil 1.850 kişilik bir askerî birlik mevcuttu (Zirojević, 1974, s. 114). Belgrad Kalesi'nde hem yaya hem de süvari birlikleri ve bunun yanında çeşitli zanaat kollarından kişiler askerî hizmet veriyorlardı. Birliklerin büyük bir bölümü yeni İslam'a geçmiş topluluklardan oluşuyordu. Sırlar ise martolosluk, dülgerlik ve iskelede kalafatlık yapıyorlardı (Tričković, 1992, s. 97). 1568'de kalenin hemen dışında baruthane kuruldu. 1660'ta bu baruthanede 150 asker çalışıyordu. Sava tarafında kale duvarının dibinde tophane kuruldu ve 1594'te bu tophanede 4 ve 8 okkalık topların yapıldığı bilinmektedir. Yine Sava tarafındaki duvarın dibinde büyük bir yiyecek ambarının 1533'ten önce kurulduğu ve böylelikle 1541-43 Macar seferinde ordunun lojistiğinin Semendire'den sağlanma zorunluluğunun bertaraf edildiği görülmektedir. 1526'da tersanenin kurulduğunu kaydetmek gerekir. Bu tersanede Avusturya ile savaşlar sırasında kullanılan yüzlerce filika ve küçük gemi imal edilmiştir (Tričković, 1992, s. 97). Askerî mühimmat deposu olarak işlev gören Belgrad'da 1536'da farklı tipte 485 top mevcuttu (Zirojević, 1974, s. 115).

1526 Mohaç Savaşı'ndan sonra Osmanlıların kuzeye doğru genişlemeleriyle birlikte Belgrad Kalesi, serhat kalesi olma hüviyetini yitirmesine rağmen askerî önemini muhafaza etti³⁴. Çünkü stratejik bir yerde bulunan bu kale 17. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı askerî seferlerinde önemli bir geçiş durağıydı. İmparatorluğun iç bölgesinde yer aldığı 16 ve 17. yüzyıllarda Belgrad Kalesi, Osmanlı askerî mekanizması içinde silah ve azık deposu işlevini gördü. Uzak

³³ Süleyman Budin Kalesi'ni fethettikten sonra (1541) kralın hazinesinde, cephanesinde, savaş aletlerinde ne var ise hepsini gemilerle Belgrad'a gönderdi (Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, 2004, s. 72).

³⁴ 1560'ta kalede 223 mustahfiz, 5 bölükbaşı ile 41 topçu, 4 humbaracı, 101 azep, 96 martolos bulunuyordu (Djurđjev, 1986, s. 1164).

savaş alanlarına Tuna ve Sava'nın ulaşım imkânları da kullanılarak Belgrad'dan mühimmat sevkiyatı yapılmaktaydı (Zirojević, 1974, s. 115). Bu askerî öneminin yanı sıra Belgrad'ın özellikle Habsburglarla yapılan diplomatik müzakerelerde bir toplantı merkezi olarak kullanıldığını kaydedelim.

1699 Karlofça Andlaşması ile Osmanlılar Avrupa'da önemli toprak kayıplarına uğradılar. Belgrad Kalesi bu andlaşmadan sonra yeniden Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeybatıdaki serhat kalesine dönüştü. Belgrad Kalesi'nde sürekli ikâmet edecek vezir rütbesinde bir muhafız görevlendirildi. Tuna ve Sava'nın bir anlamda Avusturya ile doğal sınırı oluşturması ve bu sınırın değişmesi durumunda Belgrad-Niş-Sofya derinliğinin kaybolma ihtimali Osmanlıları Belgrad Kalesi'nin tahkimi için çok dikkatli olmaya sevk etti. Kalede sürekli mevcut bir büyük garnizon teşkil edildi. Bu askerî garnizon içinde en büyük grubu yerli tabir edilen askerler oluşturdu. Bütün Semendire Sancağı'nda (Belgrad Paşalığı) 10.500 yerlinin 5.500'den fazlası Belgrad Kalesi'nin muhafazasına memur edildi (Tričković, 1992, ss. 112-113).

21 Temmuz 1718'de imzalanan Pasarofça Andlaşması ile Belgrad, Avusturya'nın eline geçtiğinde şehrin stratejik rolünü Avusturya kendi açısından değerlendirerek Belgrad Kalesi'ni büyük bir garnizon şeklinde düzenledi. Aşağı ve Yukarı kaleler neredeyse tamamıyla askerî kullanıma tahsis edildi. Ana karargâh Yukarı Kale'de kuruldu. Bu kısımdaki önemli yapılar; Komuta Dairesi, Büyük Muhafız Karakolu, çok sayıda kışla, askerî levazımat ve yiyecek ambarları. Aşağı Kale ise savaş malzemelerinin hazırlandığı yerd (Popović, 1950, s. 179). Kale duvarları XIV. Louis'nin askerî mühendisi Mareşal Sebastien de Vauban'ın modern tahkim usullerine göre inşa edildi (Uzun ve ince duvar yerine derin götüş mesafesine sahip geniş bastion berkitilmiş cephe duvarı). Ayrıca kale ve varoşu da içine alacak şekilde üçüncü bir savunma hattı örüldü (Vilovsky, 2006, s. 44). Avusturyalılar açısından Belgrad sadece bir sınır şehri değil aynı zamanda Tuna'nın altındaki en önemli askerî-politik merkez olarak görülmüştür. Vilosky'ye göre eğer Belgrad 1739'da yeniden Osmanlıların eline geçmemiş olsaydı Habsburglar, "Türk meselesini" nihai bir şekilde çözecek girişimler için avantajlar temin edecek bir zemin kazanmış olacaktı (Vilovsky, 1908, ss. 39-40).

Avusturya'nın işgal döneminde Belgrad Kalesi'nin işlevini Niş ve Vidin kaleleri gördüyse de 18 Eylül 1739 Belgrad Andlaşması ile yeniden Osmanlıların eline geçtiğinde eski önemine kavuştu. Belgrad Kalesi'nin muhafazası için 900 sipahi, 3.000 yerli, 2.400 yeniçeriden ve oluşan büyük bir garnizon kuruldu (Tričković, 1970a, s. 531). 18. yüzyılın ortasında Belgrad muazzam büyüklükte bir askerî merkez hüviyetine sahipti: 1750'de kalede 5.039 yeniçeri mevcuttu (Uzunçarşılı, 1988, s. 330). 18. yüzyılın bilhassa ikinci

yarısından itibaren Belgrad bütün Rumeli'nin anahtarı olarak addedilmiştir³⁵. Belgrad'daki askerî birliklerin yanında bütün Sırbistan'daki askerî birliklerin komutanı Belgrad muhafızı idi. Belgrad Kalesi'nin önemine binaen muhafızın akıllı, savaş sanatında mahir, huzur ve asayişini temin edecek nitelikte olmasına İstanbul özel bir dikkat göstermiştir. Bu sebeple muhafızlık görevine genellikle yönetim kariyerinin zirvesinde olan tecrübe sahibi, hududun ahvalini bilen vezirler gönderilmiştir (Tričković, 1970b, s. 190).

Belgrad'ın ulaşım imkânları bölgedeki diğer hiçbir şehirle kıyaslanamayacak kadar geniştir ve bu özelliği ile doğu ile batı arasındaki ticaretin önemli bir durağı olma hüviyetini haizdir. Ona bu özelliğini kazandıran hiç şüphesiz hem kara hem de nehir yolunun birleştiği coğrafyada bulunmasıdır. Osmanlılardan önce hem Bizans'ın hem de Macarlar ve Sırp'ların şehrin bu coğrafi konumu ekonomik açıdan değerlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak özellikle Orta Çağ boyunca şehrin sürekli el değiştirmesi Belgrad'ın istikrarlı bir ticaret merkezi olma imkânına büyük darbe vurmuştur. Buna rağmen şehrin ekonomik açıdan gelişmesine dönük teşebbüsler Orta Çağ'dan itibaren hemen her dönemde söz konusu olmuştur: 1230'da Bulgar kralı II. Asen Ragusalılara Belgrad'da ticaret serbestisi tanımıştır. Yukarıda işaret edildiği üzere Despot Lazarević şehri bölgenin büyük bir ticaret merkezi yapmak için uğraşmıştı. Sigismund da şehrin ekonomik açıdan gelişmesine çaba sarf etmiş ve özellikle şehrin nüfusunun artmasına dönük tedbir almıştır (Enciklopedija Jugoslavije, 1984, s. 579). Osmanlılar da Belgrad'ı ele geçirdikten hemen sonra onun bu önem ve özelliğine uygun bir siyaset takip ettiler ve Belgrad'ın ekonomik açıdan gelişmesi için büyük çaba gösterdiler. Belgrad'a nitelikli nüfusu çekebilmek için şehre yerleşenleri çeşitli vergilerden muaf tuttular. 1521'den 1579'a kadar Belgrad'ın nüfusu istikrarlı bir şekilde yükseldi. Bu gelişmeyi 1579'daki veba salgını ancak geçici olarak durdurabilirdi (Tričković, 1992, s. 98). 16. yüzyılın ortalarından itibaren Belgrad'ın bir Osmanlı şehri görünümüne almaya başladığını şehri ziyaret eden Alman seyyahlar vurgulamışlardır (Kostić, 2003, s. 21). Şüphesiz bu değişiklikte şehirdeki Müslüman nüfusun artışının önemli bir payı vardır. Müslümanların nüfusu üç yolla artmaktaydı: askerî sınıf mensupları, Osmanlı ülkesinin diğer bölgelerinden göç eden zanaatkârlar ile esnaf taifesi ve yerel halktan İslam'a geçenler (Djurdjev, 1986, s. 1164). 1560'ta 16 mahallede 365 Müslüman hanesi, 12 mahallede 109 Hristiyan hanesi mevcuttu (Bojanić, 2003, ss. 52-53). 1572-3'te Müslüman hanesi 600'e Hristiyan hanesi 200'e yükselmişti. Aynı tarihte şehirde 133 Çingene ve 20 Yahudi hanesi mevcuttu (Djurdjev, 1986, s. 1164). Bu dönemde şehri ziyaret eden Batılı seyyahlardan bazıları Belgrad'ın Budin ya da Nürnberg'den büyük olduğunu kaydetmişlerdir

³⁵ I. Abdülhamid, bir hattında "Belgrad serhâddi nasıl olduğunu bilirsün gayri serhâdde benzemez Rumili'nin kilidi mesâbesindedir. İstihkâmı akdemü'l-umûrdandır" diyordu: BOA, HAT 54407, 3 B 1203 / 30 Mart 1789.

(Enciklopedija Jugoslavije, 1984, s. 580). 17. yüzyılda Belgrad büyük bir şehir görünümündeydi. 1630'larda şehri ziyaret eden Petar Masarek şehrin nüfusunun 100.000 olduğunu yazmıştır (Enciklopedija Jugoslavije, 1984, s. 580).

1659-1660'ta şehri ziyaret eden Evliya Çelebi (ö. 1683) Belgrad hakkında çok tafsilatlı bilgiler sunmaktadır. Evliya, özellikle diğer birçok seyyah gibi kaleden çok etkilenmiş görünmektedir (Evliya Çelebi, 2001, ss. 191-197). Onun verdiği malumata nazaran Belgrad, 17. yüzyılda 60 mahalleden müteşekkil kozmopolit bir şehirdir. Şehirde Müslümanlardan başka, Kıbtîler, Rumlar, Sırlar, Bulgarlar, Yahudiler, Ermeniler yaşamaktadır. Şehirde ileri gelenlere ait 160 kadar saray mevcuttur. Evliya, şehirde 217 cami 17 adet abdal tekkesi, 600 adet sebil, 6 adet kervansaray, 3.700 dükkân bulunduğu bahseder. Şüphesiz bunlar abartılı rakamlardır. Ama yine de şehrin büyüklüğü açısından bizlere bir fikir vermektedir. Yine 1664'te Belgrad'dan geçen bir Fransız seyyah, şehirden sitayişle bahsetmekte, çok güzel bezistanları, ticarethaneleri olan canlı bir ticaret merkezi olduğunu bildirmekte, Katoliklerden, Sırlardan, Ermenilerden ve Yahudilerden söz etmekte ve herkesin kendi inancı doğrultusunda ibadetlerini serbestçe yerine getirdiklerini kaydetmektedir (Samardžić, 1961, s. 193).

Sonuç Yerine

Yukarıda Osmanlı kaynaklarına dayalı olarak Belgrad'ın fethi meselesini incelemeye çalıştık. Uzun Osmanlı asırlarında Balkanlarda yaşanan hadiseler küresel bir bakış Belgrad'ın Osmanlı İmparatorluğu açısından neden vazgeçilmez önemi haiz olduğunu bizlere açık bir şekilde gösterir. Osmanlı kroniklerine bakıldığında yukarıda da incelemeye çalıştığımız üzere Osmanlıların Belgrad'ı fethetmek için çok çetin ve uzun soluklu bir mücadele verdikleri görülmektedir. Onlar, iç krizleri bertaraf ettikleri veya doğudaki tehditlerin azaldığını düşündükleri zamanlarda yüzlerini batıya ve 1521'de fethine kadar da batının en önemli noktalarından biri olan Belgrad'a çevirmişlerdir. Belgrad'ın fethinin doğurduğu yeni stratejik imkânlarla, Osmanlılar şehrin fethi konusunda yaptıkları mücadelenin ve gösterdikleri ısrarın meyvelerini toplamakta gecikmemişlerdir: Bu fetih, Osmanlılara sadece kuzey batı sınırlarını güvence altına alma imkânı sağlamakla kalmamış, bunun yanında bölgedeki diğer fetihlerin de (bilhassa Macaristan fethinin) önünü açmıştır. 16. yüzyılda Belgrad, Osmanlılar için "fetih" siyasetinin uygulanmasında Balkanlar'daki en önemli askerî üs olarak işlev görmüştür. 17 ve 18. yüzyıllarda ise bu işlevini "savunma" siyaseti içinde icra etmiştir. Belgrad, sadece fetihler için bir çıkış üssü ve ana levazımat deposu olması bakımından değil, aynı zamanda Osmanlıların askerî açıdan zayıf düştikleri dönemlerde çok kritik hâle gelen "savunma derinliği"nin nirengi noktası olması bakımından da önemlidir. Belgrad'ın 6 Eylül 1688'de (Ekim 1690'da Osmanlılar şehri geri aldılar) Habsburglar tarafından ele geçirilmesinden sonra

görüldüğü gibi, bu kayıp söz konusu derinliğin neredeyse tamamen kaybolmasına yol açmış ve Habsburg güçleri Balkanlar'ın içlerine kadar ilerleme imkânı bulmuşlardır. Kuzeyde Böğürdelen-Belgrad-Semendire-Vidin üzerinden kurulan savunma hattının merkezi de yine Belgrad olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Belgrad sadece güney-kuzey aksının değil bunun yanında doğu-batı aksının da en önemli stratejik noktalarından birini teşkil etmektedir³⁶.

Kaynakça

- Âşık Paşazâde. (1332). *Tevârîh-i Âl-i Osman*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Babinger, F. (1944). *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)*. Brünn: R.M. Rohrer, 1944.
- Babinger, F. (1957). *Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21./22. Juli 1456*. Münih: BAW.
- Bain, R. N. (1892). The Siege of Belgrade by Muhammad II. July 1-23 1456. *The English Historical Review*, VII/26, 235-252.
- Bajraktarević, F. (1951). Kako su Turci Zvali Beograd. *Istoriski Časopis*, 3, 209–225.
- Baştav, Ş. (1991). *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Bojanić, E. M. (2003). Putopis i Istorijski Izvor. *Beograd u Delima Evropskih Putopisaca*. (D. Kostić, Ed.). Belgrad: Balkanološki Institut, 45-54.
- Celâlzâde Mustafa. (1981). *Tabakât ül Memâlik ve Derecât ül Mesâlik*. P. Kappert (Yay.Haz.), Wiesbaden.
- Celâlzâde Salih Çelebi. (2008). *Târih-i Sultan Süleyman*. Seyid Ali Topal (Haz.), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Čirković, S. (1982a). Godine Kriza i Previranja. *Istorija Srpskog Naroda*, II, 47-64.
- Čirković, S. (1982b). Srpska Vlastela u Borbi za Obnovu Despotovine. *Istorija Srpskog Naroda*, II: 373-390.
- Čubrilović, V. (Ed.). (1972). *Istorija Beograda*. I, Belgrad: Prosveta.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. I, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Deroko, A. (1950). *Srednjevekovni Gradovi u Srbiji Crnoj Gori i Makedoniji*. Belgrad: Prosveta.
- Dirimtekin, F. (1956). Belgrad'ın İki Muhasarası. *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II, 51-86.

³⁶ Yeni Çağda Osmanlılar gibi Habsburgların da şehrin bu jeo-stratejik önemini gayet iyi kavradıklarını kaydetmek gerekir. 1717'de Prens Franz Eugen von Savoyen tarafından ele geçirildikten sonra Belgrad, büyük bir askerî üs olarak değerlendirilmiş, kalenin tahkimatı yenilenmiş, yeni duvarlar ilavesiyle kale berkitilmiştir. 1739 Belgrad Andlaşması müzakerelerinde Habsburg memurlarının Belgrad'ı teslim etmemek için ne denli çaba gösterdikleri Osmanlı kroniklerine açık bir şekilde yansımıştır (Subhi Mehmed, 2003, s. 103; Musaffa Mehmed Efendi, 2005, s. 84).

- Djurđev, D. (1986). Belgrade. *Encyclopedia of Islam* içinde (Second Edition, V.I, ss. 1163-1165).
- Djuric-Zamalo, D. (1992). Belgrad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c.5, ss. 407-409).
- Elezović G. ve Škrivanić, G. (1956). *Kako su Turci Posle Više Opsada Zauzeli Beograd*. Belgrad: Naučna Knjiga.
- Enciklopedija Jugoslavije*. (1984). Belgrad. II, Zagreb: J.L.Z Miroslav Krleža.
- Engel, P. (1982). János Hunyadi: The Decisive Years of His Career, 1440-1444. *From Hunyadi to Rakoczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, (J. M.Bak-B. Király, Ed.). New York: Atlantic Studies: 103-123.
- Engel, P. (2001). *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. Londra: Tauris
- Evliya Çelebi. (2001). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. (5. Kitap), Y. Dağlı, S.A. Kahraman, İ. Sezgin (Yay. Haz.), İstanbul: YKY.
- Fine, J. V. A. (1987). *The Late Medieval Balkans*. Michigan: University of Michigan Press.
- Gökbilgin, T. (1970). Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar. *Kanunî Armağanı*, Ankara: TTK.
- Hadidi. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman*. N. Öztürk (Haz.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Hammer, V. J. (1827). *Geschichte des Osmanischen Reiches*. I, Pest: C. A. Hartlebens Verlage.
- Hammer, V. J. (1828a). *Geschichte des Osmanischen Reiches*. II, Pest: C. A. Hartlebens Verlage
- Hammer, V. J. (1828b). *Geschichte des Osmanischen Reiches*. III, Pest: C. A. Hartlebens Verlage
- Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa. (2004). *Hasan Bey-Zâde Tarihi*. II, Ş. N. Aykut (Haz.), Ankara: TTK.
- Historija Naroda Jugoslavije. (1953). I, Zagreb: Skolska Knjiga.
- Hoca Sadeddin. (1279). *Tâcü't-Tevârih*. I, İstanbul.
- Hocazâde Mehmed Efendi. (1995). *İbtihâcü't-Tevârih*. A. Akgün (Haz.), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- İbn Kemal. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman*. VII. Defter, Ş. Turan (Haz.), Ankara: TTK.
- İbn Kemal. (1997). *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, A. Uğur (Haz.), Ankara: TTK.
- İbn Kemal. (2000). *Tevârih-i Âl-i Osman*. IV. Defter, K. Imazawa (Haz.), Ankara: TTK.
- İbn Kemal. (1996). *Tevârih-i Âl-i Osman*. X. Defter, Ş. Severcan (Haz.), Ankara: TTK.
- İbrahim Peçevî. (1281-1283). *Tarih-i Peçevî*. I, İstanbul.
- İnalçık, H. (1986). Bayezid, *Encyclopedia of Islam* içinde (Second Edition, V. I, ss. 1117-1119)

- İnalcık, H. (1979). Hawâla. *Encyclopedia of Islam* içinde (Second Edition, V. III, ss. 283-285).
- İnalcık, H. (1991). Mehmed II. *Encyclopedia of Islam* içinde (Second Edition, V. VI, ss. 978-981).
- İnalcık, H. (2002). Fâtih Sultan Mehmed (1432–1481) ve Zamani, Franz Babinger'in *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani* içinde (D. Körpe, Çev.). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- İnalcık, H. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, 1300–1600* (R. Sezer, Çev.). İstanbul: YKY.
- Jireček, K. (1877). *Die Heerstraße von Belgrad Nach Konstantinopel und die Balkanpässe*. Prag: Verlag F. Tempsky.
- Jireček, K. (1952). *Istorija Srba* (J. Radonić, Çev. ve İkmal Eden). II, Belgrad: Naučna Knjiga.
- Jorga, N. (1908). *Geschichte des Osmanischen Reiches*. I, Gotha: F. A. Perthes.
- Jorga, N. (1909). *Geschichte des Osmanischen Reiches*. II, Gotha: F. A. Perthes.
- Kalić, J. (1967). *Beograd u Srednjem Veku*. Belgrad: SKZ.
- Kalić, J. (1982). Veliki Preokret. *Istorija Srpskog Naroda*, II, 64-74
- Kalić, J. (2006). Tvrđava i Naselje u Srednjem Veku. *Beogradska Tvrđava u Prošlosti Sadašnjosti i Budućnosti*, Belgrad: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti.
- Kanitz, F. (1985). *Zemlja i Stanovništvo od Rimskog Doba do Kraja XIX. Veka*. Belgrad: Srpska Književna Zadruga.
- Kanitz, F. (1904). *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk*. Band: 1, Leipzig: Bern Meyer.
- Kemâl, (2001). *Selâtin-nâme*. Necdet Öztürk (Haz.), Ankara: TTK.
- Kostić, D. (2003). Tvrđava, Podgradje, Grad: Nemački Pogled na Beograd. *Beograd u Delima Evropskih Putopisaca*, (D. Kostić, Ed.). Belgrad: Balkanološki Institut: 67-84.
- Kurtoğlu, F. (1940). Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhasara Pilâni. *Belleten*, IV/13: 54–58.
- Kuzmanović D. (Ed.). (2006). *Beogradska Tvrđava*. Belgrad: Demokratska Stranka, Istraživačko-izdavački Centar.
- Küçükdağ, Y. (1994). *Vezir-i Azam Pîri Mehmed Paşa*. Konya: Damla Ofset.
- Lütfi Paşa. (1341). *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: Matbaa-i Âmire
- Mehmed Neşri. (1995). *Kitâb-ı Cihan-nümâ*. I, F. R. Unat-M. A. Köymen (Haz.), Ankara: TTK.
- Musaffa Mehmed Efendi. (2005). *Kit'a-min Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel*. M. Çoruhlu (Haz.), Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Mustafa Ali. (2003). *Künhü 'l-Ahbâr*. II, M. H. Şentürk (Haz.), Ankara: TTK.
- Novaković, S. (1933). *Srbi i Turci XIV i XV Veka*. Belgrad: Prosveta.
- Oruç Beğ. (2007). *Oruç Beğ Tarihi*. N. Öztürk (Haz.), İstanbul: Çamlıca.

- Perjes, G. (1989). *The Fall of Medieval Kingdom of Hungary: Mohacs 1526- Buda 1541*. Colorado: Atlantic.
- Petrović, M. S. (2006). *Kako je Postao Beograd*. Belgrad: Srpska Književna Zadruga.
- Popović, P. (1950). *Srbija i Beograd od Požarevačkog do Beogradskog Mira (1718–1739)*. Belgrad: Kultura.
- Ruhi. (1992). *Ruhi Tarihi*. H. E. Cengiz-Y. Yücel (Haz.), *Belgeler*, 18.
- Samardžić, R. (1961). *Beograd i Srbija u Spisima Francuskih Savremenika XVI-XVIII Vek*. Belgrad: Istorijski Arhiv Beograda.
- Solakzâde M. H. Ç. (1298). *Tarih-i Solakzâde*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Spremić, S. (1982a). Početak Vladavine Đurđa Brankovića. *Istorija Srpskog Naroda*, II: 218-229.
- Spremić, M. (1982b). Prvi pad Despotovine. *Istorija Srpskog Naroda*, II.
- Subhi Mehmed. (2003). *Müzâkerât-ı Sulhiyye Tarihçesi*. E. Bilgin (Haz.), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Szakály, F. (1994). Nándorfehérvár, 1521: The Beginning of the End of the Medieval Hungarian Kingdom. (G. David-P. Fodor, Eds.). *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, Budapest: Loránd Eötvös University.
- Szakály, F. (1979). Phases of Turco-Hungarian Warfare Before the Battle of Mohacs (1365-1526). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 33: 65-111.
- Şükrüllah. (2004). *Behcetü't-Tevârih*. H. Almaz (Haz.), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şükrüllah. (2004). *Behcetü't-Tevârih*. N. Atsız (Haz.), *Osmanlı Tarihleri I* içinde, İstanbul: Türkiye
- Tansel, S. (1953). *Fâtih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti*. Ankara: TTK
- Tričković, R. (1970b). Položaj Beograda u Vojno-upravnom Sistemu Smederevskog Sandžaka Posle Beogradskog Mira 1739 god. *Poseban Otisak iz Zbornika Oslobođenje Gradova u Srbiji od Turaka 1862–1867*, Belgrad: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti.
- Tričković, R. (1970a). *Čitlučenje u Beogradskom Pašaluku u XVIII Veku*. Zbornik filozofskog Fakulteta, XI/1: 525-549.
- Tričković, R. (1992). Beograd pod Turskom Vlašću. *Zbornik za Orijentalne Studije*, I: 92-137.
- Tursun Bey. (1977). *Târîh-i Ebü'l-Feth*. Mertol Tulum (Haz.), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Kapıkulu Ocakları*. I, Ankara: TTK.
- Vilovsky, T. S. (1908). *Belgrad Unter der Regierung Kaiser Karls VI*. Wien: A. Holzhausen.
- Vilovsky, T. S. (2006). *Singidunum*. Belgrad: Srpska Književna Zadruga.

- Yılmaz, Ş. M. (2006). 'Koca Nişancı' of Kanuni: Celalzâde Mustafa Çelebi, Bureaucracy and "Kanun" in The Reign of Suleyman The Magnificent (1520–1566). Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Yinanç, M. H. (1979). Bayezid I. *İslam Ansiklopedisi*, II, 369-392.
- Yurdaydın H. (1961). *Kanuni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*. Ankara: TTK.
- Yurdaydın H. (1965). *Celâlzâde Salih'in Süleymannâmesi*. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 1-22.
- Zachariadou E. (1964). The First Serbian Campaigns of Mehemed II (1454,1455). *Annali*, XIV, 837-840.
- Zinkeisen, J. W. (1840). *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*. I, Hamburg: F. Perthes.
- Zinkeisen, J. W. (1854). *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*. II, Hamburg: F. Perthes.
- Zirojević, Z. (1974). *Tursko Vojno Uređenje u Srbiji (1459-1683)*. Belgrad: Istorijiski Institut.

